

แบคทีเรียแกรมบวกรูปร่างกลม

(The Gram Positive Cocci)

อ.น.สพ.ดร. ชาญณรงค์ รอดคำ

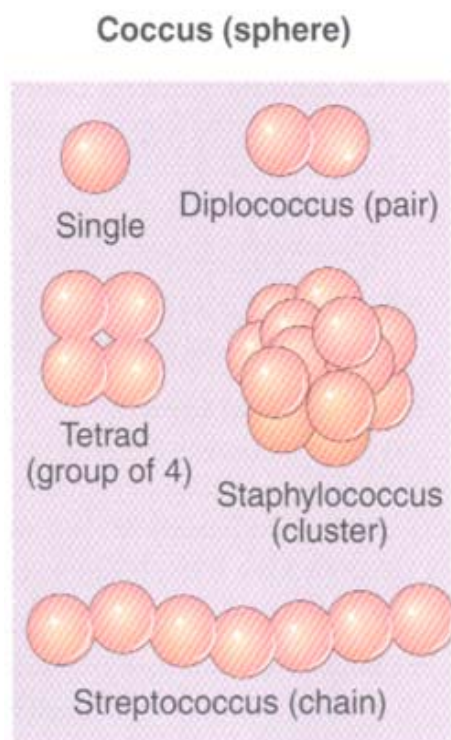
ภาควิชาจุลชีววิทยา คณะสัตวแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบคทีเรียที่มีรูปร่างกลมและติดสีแกรมบวกนั้นมีอยู่มากมายหลายตระกูลรวมไปถึงพวกที่ไม่สามารถเจริญได้ในบรรยากาศ ออกซิเจน หรือแอนแอโรบิก (Anaerobic) และพวกที่เจริญได้ในบรรยากาศที่มีออกซิเจน หรือแอโรบิก (Aerobic) พวกแอโรบิกแบคทีเรียที่มีรูปร่างกลม ที่มีความสำคัญในทางสัตวแพทย์นั้น มีอยู่เพียงสองตระกูลคือ แบคทีเรียในตระกูลสตาฟิโลคอคคัส (*Staphylococcus* spp.) และตระกูล สเตรปโตคอคคัส (*Streptococcus* spp.) นอกจากนี้ก็ยังมีตระกูล ไมโครคอคคัส (*Micrococcus* spp.) ตระกูลเจเมลล่า (*Gemella* spp.) และตระกูล ซาร์ซีน่า (*Sarcina* spp.) พวกนี้ค่อนข้างจะมีความสำคัญน้อย

ลักษณะ

หมวดหมู่ หมวดหมู่ของแบคทีเรียพวกนี้เมื่อเพาะบนอาหารแข็งจะมีลักษณะคล้ายกัน ขนาดของหมวดหมู่โดยเฉลี่ยแล้วจะมีเส้นผ่าศูนย์กลางอยู่ในระหว่าง 0.5-2.0 มม. เมื่ออายุ 24 ชั่วโมง มีขอบเรียบแต่หยักเล็กน้อย เมื่อหมวดหมู่มีอายุมากขึ้นเช่น หมวดหมู่ของพวกสเตรปโตคอคคัส เมื่อมองจากด้านข้างจะพบว่านูน (Convex) ความนูนจะแตกต่างกันขึ้นอยู่กับตระกูลและสายพันธุ์ พวกนี้เมื่อเพาะในอาหารเหลวและจะพบว่าลักษณะของการเจริญหนาแน่นที่บริเวณก้นหลอดหรือเป็นลักษณะของการตกตะกอน และลักษณะของการขุ่นจะมีน้อย

เซลล์ (รูปที่ 1) แบคทีเรียพวกนี้จะมีรูปร่างค่อนข้างกลม (Sphere) เมื่อทำการย้อมสีและตรวจดูด้วยกล้องจุลทรรศน์ จะพบการเรียงตัวเป็นกลุ่ม (Cluster) เป็นคู่ (Diploid) หรือจับกันเป็นสายโซ่ (Chain) สั้นหรือยาวนั้นขึ้นอยู่กับตระกูล เช่น พวกสเตรปโตคอคคัส เซลล์จะเรียงตัวกันเป็นสายโซ่ หรือขึ้นอยู่กับชนิดของอาหารเลี้ยงเชื้อ โดยพบว่าเมื่อเพาะในอาหารเหลว เซลล์จะเรียงตัวเป็นสายโซ่ที่มีขนาดยาว ส่วนพวกสตาฟิโลคอคคัส และไมโครคอคคัส การเรียงตัวจะเป็นกลุ่ม (Cluster) หรือคล้ายพวงองุ่น (Grapes-like) และพวกซาร์ซีน่าจะเรียงตัวแบบลูกบาศก์ ขนาดของเซลล์โดยเฉลี่ยแล้วจะมีเส้นผ่าศูนย์กลางอยู่ในระหว่าง 2.0-4.0 ไมครอน

รูปที่ 1 ลักษณะเซลล์ของแบคทีเรียในกลุ่มแกรมบวก รูปร่างกลม (Pommerville, 2004)

แหล่งอาศัย

พวกสตาฟิโลคอคคัส และสเตรปโตคอคคัสนั้น เราสามารถเพาะแยกได้บ่อยจากตัวสัตว์ โดยเฉพาะบริเวณเยื่อของท่อทางเดินอาหารส่วนต้น ตามผิวหนัง ดังนั้นเราอาจกล่าวได้ว่า แหล่งอาศัยของมันจะอยู่ที่ตัวสัตว์นั่นเอง แต่ในบางครั้งเราอาจเพาะแยกพวกสตาฟิโลคอคคัสได้จากอาหาร โดยเฉพาะจากน้ำนมและผลิตภัณฑ์ของน้ำนม ซึ่งอธิบายได้ว่าเกิดจากการปนเปื้อนของเชื้อนี้ในน้ำนม ส่วนพวกไมโครคอคคัส และซาร์ซีนานั้น เรามักพบว่ามันเกิดการปนเปื้อนบนอาหารเลี้ยงเชื้อได้บ่อยๆ แหล่งอาศัยของมันจึงกล่าวได้ว่าอยู่ในบรรยากาศหรือสภาวะแวดล้อมทั่วไป มีอยู่บ่อยครั้งที่ไมโครคอคคัสนั้นสามารถเพาะแยกได้จากผิวหนังของคนและสัตว์

พยาธิกำเนิด

การก่อโรคในคนและสัตว์ โดยเฉพาะพวกสตาฟิโลคอคคัส และสเตรปโตคอคคัสนั้น เกิดได้จากการที่มันสามารถสร้างน้ำย่อย (Enzymes) และสารพิษ (Toxins) ได้หลายชนิดซึ่งเราเรียกรวมๆว่า เป็นผลิตภัณฑ์จากกระบวนการสันดาป (Metabolic Products) นอกจากนี้พวกไมโครคอคคัส และซาร์ซีน่า ก็เช่นเดียวกันที่สามารถสร้างน้ำย่อยออกมาได้หลายชนิด แต่ไม่มีรายงานว่าพวกนี้สามารถสร้างสารพิษได้ การออกฤทธิ์ของน้ำย่อยและสารพิษต่อเนื้อเยื่อหรืออวัยวะของสัตว์ จะก่อให้เกิดการอักเสบ การตายของเนื้อเยื่อ เราเรียกว่า พยาธิกำเนิด ซึ่งจะส่งผลต่อเนื่องให้เกิดการอักเสบและเป็นโรคในสัตว์ได้

พยาธิสภาพ

พวกสตาฟิโลคอคคัส และสเตรปโตคอคคัสนั้น กล่าวได้ว่ามันเป็นตัวก่อโรคที่สำคัญในคนและสัตว์ การติดเชื้อพวกนี้เป็นไปได้ทั้งจากการกระทำของมันที่เป็นปฐมสาเหตุของโรค (Primary Etiology) และจากการที่มันเป็นสาเหตุแทรกซ้อน (Association) หรือสาเหตุทุติยภูมิ (Secondary Etiology) นอกจากการติดเชื้อแล้ว ก่อให้เกิดโรคแล้ว เรายังพบว่า อาการเป็นพิษก็เป็นอีกลักษณะหนึ่ง เช่น การเกิดอาหารเป็นพิษแบบเฉียบพลันจากสารพิษ เอ็นเตอร์โร (Enterotoxin) ของพวกเอส.ออเรียส (*S. aureus*) ลักษณะของโรคที่พบบ่อยได้แก่ การเกิดแผลอักเสบ และฝีหนอง

การเพาะและพิสูจน์เชื้อ

พวกสตาฟิโลคอคคัส ไมโครคอคคัส และซาร์ซีน่า สามารถเจริญได้ในอาหารเลี้ยงเชื้อธรรมดา ส่วนพวกสเตรปโตคอคคัสนั้นไม่สามารถเพาะเลี้ยงได้ในอาหารเลี้ยงเชื้อธรรมดา หรือพวกที่เพาะเลี้ยงได้ยาก (Fastidious Bacteria) และมีความต้องการออกซิเจนน้อย (Microaerophilic) พวกนี้ต้องการอาหารที่อุดม (Enrichment Media) ดังนั้นโดยทั่วไปแล้วเราจะเติมเลือดซีรัม พลาสมา หรือน้ำจากไขสันหลังลงไป เพื่อกระตุ้นให้มันเจริญได้ดียิ่งขึ้น ในห้องปฏิบัติการทั่วไปอาหารที่จะใช้เพาะแยกแบคทีเรียพวกนี้จึงนิยมใช้อาหารวุ้นผสมเลือด (Blood Agar) โดยมีจุดประสงค์ในการใช้เป็นอาหารเพาะแยกเชื้อครั้งแรก (Primary isolation) และเป็นอาหารเพื่อทวีจำนวน (Multiplication Media) และเป็นการเก็บรักษาเชื้อ (Maintainance Media)

ถึงแม้ว่า แบคทีเรียนี้มีลักษณะของหมวดหมู่ รูปร่างของเซลล์ และการติดสีแกรมบวกเหมือนกัน แต่ก็ยังมีความแตกต่างในคุณสมบัติทางชีวเคมี ดังนั้นการพิสูจน์เชื้อเพื่อเป็นการจำแนกตระกูล และสายพันธุ์ของมันจึงต้องอาศัยวิธีการหลายอย่างควบคู่กันไป คุณสมบัติคร่าวๆที่จะดูความแตกต่างของแบคทีเรียพวกนี้ได้แสดงไว้ในตารางที่ 2.1

ตารางที่ 2.1 คุณสมบัติของแบคทีเรียในตระกูลสตาฟิโลคอคคัส สเตรปโตคอคคัส ไมโครคอคคัส และซาร์ซีน่า

คุณสมบัติ/สายพันธุ์	สตาฟิโลคอคคัส	สเตรปโตคอคคัส	ไมโครคอคคัส	ซาร์ซีน่า
ติดสีแกรม	+	+	+	+
แอซิฟาส	-	-	-	-
รูปร่าง	กลม	กลม	กลม	กลม
สปอร์	-	-	-	-
การเคลื่อนที่	-	-	-	-
แอร์โรบิก	+	+	+	+
คะตะเลส	+	-	+	+
กลูโคส (กรด)	+	+	+	+
O/F Test	F	F	0/-	F

2.1 ตระกูลสตาฟิโลคอคคัส

(The Genus *Staphylococcus*)

การตั้งชื่อ

ลักษณะเซลล์ของสตาฟิโลคอคคัส เมื่อตรวจดูด้วยกล้องจุลทรรศน์พบว่า มีการเรียงตัวเป็นกลุ่มคล้ายพวงองุ่น ซึ่งมีที่มารากศัพท์ของภาษากรีก คำว่า สตาฟิโล (Staphyle) และมีรูปร่างกลม (Coccus) ดังนั้นชื่อของมันจึงมีความหมายว่า แบคทีเรียที่มีรูปร่างกลมเรียงตัวกันคล้ายพวงองุ่น

พวกสตาฟิโลคอคคัส แต่เดิมนักวิชาการเคยจัดรวมไว้ในตระกูลไมโครคอคคัส (*Micrococcus spp.*) แต่ปัจจุบันนี้ได้แยกจากกันโดยสิ้นเชิง เนื่องมาจากคุณสมบัติในการใช้คาร์โบไฮเดรตแตกต่างกัน

สายพันธุ์มาตรฐาน คือ สตาฟิโลคอคคัส ออเรียส (*Staphylococcus aureus*)

ในระยหนึ่ง การตั้งชื่อสายพันธุ์ของสตาฟิโลคอคคัสนั้น จะอาศัยลักษณะสีของหมวดหมู เป็นตัวกำหนดเช่นเดียวกันกับสายพันธุ์ต้นแบบ เอส.ออเรียส ซึ่งหมายความว่าพวกที่มีหมวดหมูเป็นสีเหลืองทอง *S. albus* ได้แก่ พวกที่มีหมวดหมูเป็นสีขาว และ *S. citreus*) พวกที่มีหมวดหมูเป็นสีเหลือง เป็นต้น แต่ปัจจุบันนี้ นักวิชาการได้สรุปว่า ให้เรียกชื่อว่า เอส. ออเรียส เพียงอย่างเดียว

ลักษณะเฉพาะ

สตาฟฟีโลคอคคัสจะติดสีแกรมบวก มีรูปร่างกลม การเรียงตัวเป็นกลุ่มคล้ายพวงองุ่น ไม่สร้างสปอร์ ไม่เคลื่อนที่ สร้างน้ำย่อยอะเลส ใช้คาร์โบไฮเดรต โดยไม่ต้องการออกซิเจนหรือเฟอร์เมนต์เตตีฟ (Fermentative)

การจำแนกสายพันธุ์

ทราบเท่าถึงปัจจุบัน พวกสตาฟฟีโลคอคคัสที่สำคัญมีเพียงแค่สองสายพันธุ์เท่านั้น คือ

1. เอส. ออเรียส
2. เอส. อีปีเดอร์มิดิส

โดยที่ เอส. ออเรียส นั้นเป็นสายพันธุ์ที่เป็นสาเหตุของการเกิดโรคทั้งในคนและในสัตว์ ส่วนเอส. อีปีเดอร์มิดิสนั้นเป็นสายพันธุ์ที่กล่าวได้ว่าไม่สามารถเกิดโรคได้ในคนและสัตว์

พยาธิกำเนิด

พวกสตาฟฟีโลคอคคัสมีความสามารถในการสร้างผลิตภัณฑ์จากกระบวนการสังเคราะห์ได้หลายอย่าง โดยเฉพาะ เอส. ออเรียสนั้น สามารถสร้างได้ทั้งพวกน้ำย่อย (Enzyme) และสารพิษ (Toxin) ได้หลายชนิด ส่วนพวก เอส. อีปีเดอร์มิดิสนั้นพบว่าสามารถสร้างพวกน้ำย่อยได้เพียงอย่างเดียว เราพบว่า เอส. ออเรียสสามารถสร้างน้ำย่อย และสารพิษที่สำคัญได้ดังนี้ คือ

1. **โคแอกกูเลส (Coagulase)** เป็นน้ำย่อยชนิดหนึ่งที่สร้างขึ้นมามีคุณสมบัติเฉพาะในการที่จะทำให้พลาสมาของคนและสัตว์เกิดการตกตะกอนจับตัวเป็นก้อน (Clot) น้ำย่อยชนิดนี้จะออกฤทธิ์ได้ดีต่อพลาสมาของคน กระจ่าย สุกร และม้า ตามลำดับ โดยพบว่า พลาสมาของสัตว์ชนิดอื่นจะแสดงปฏิกิริยาได้ไม่ดี นอกจากนี้ความสามารถในการทำให้พลาสมาจับตัวเป็นก้อนนั้นขึ้นอยู่กับอายุของสัตว์ นอกเหนือไปจากชนิดของสัตว์ที่ได้กล่าวมาแล้ว นักวิชาการทางแบคทีเรียวิทยาเคยอาศัยคุณสมบัตินี้ในการกำหนดว่า เอส. ออเรียส สเตรนใดที่เป็นตัวก่อโรคได้
2. **ฟิบรีโนลัยซิน (Fibrinolysin)** เป็นสารพิษที่สร้างขึ้นมาเพื่อย่อยสลายพวกไฟบริน โดยพบว่าพวกเอส. ออเรียสมีความสามารถในการสร้างสารพิษนี้ได้ดีกว่าพวก เอส. อีปีเดอร์มิดิส
3. **ลิวโคซิดิน (Leucocidin)** เป็นสารพิษอีกชนิดหนึ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาโดย เอส. ออเรียส มีคุณสมบัติในการทำลายเม็ดเลือดขาว
4. **ไฮอะลูโรนิเดส (Hyaluronidase)** หรือกรดไฮอะลูโรนิก (Hyaluronic Acid) เป็นน้ำย่อยที่ออกฤทธิ์โดยตรงต่อเยื่อหุ้มระหว่างเซลล์ ผลจากการออกฤทธิ์ของมันจะทำให้เซลล์แยกตัวออกจากกัน เซลล์ที่แยกตัวออกไปจะไม่สามารถได้รับอาหารโดยการซึมซาบ (Diffuse) ได้ก็จะตาย และจะเป็นแหล่งอาหารของของเอส. ออเรียสต่อไป กระบวนการนี้จะพบได้จากการที่พบว่า มีการขยายอาณาเขตหรือขนาดไปเรื่อยๆ น้ำย่อยชนิดนี้บางครั้งเราอาจเรียกตามคุณสมบัติของมันว่า ตัวแพร่ (Spreading Factor)

5. **เดอร์โมนีโครติคทอกซิน (Dermonecrotic toxin)** พวกเอส. ออเรียสก็เช่นเดียวกันกับแบคทีเรียอีกหลายชนิดที่มันสามารถสร้างสารพิษชนิดนี้ได้ สารพิษชนิดนี้จะออกฤทธิ์โดยตรงในการย่อยสลาย สารเคราติน(Keratin) ลักษณะนี้จะสังเกตได้ที่บริเวณหัวของผีที่ผิวหนังถูกย่อยสลายจนบาง พร้อมทั้งฝ่จะเกิดการแตกได้ พบมากในสุนัขที่เป็นโรคผิวหนังอักเสบแบบมีหนอง (Pustular Dermatitis)

6. **ลีธัลทอกซิน (Lethal toxin)** เป็นสารพิษที่กล่าวถึงคุณสมบัติของการออกฤทธิ์ของมันที่ก่อให้เกิดการตายของสัตว์หรือการถึงแก่ชีวิต (Lethal) แต่กระบวนการที่มันจะก่อให้เกิดอันตรายแก่ชีวิตนั้นยังไม่ทราบแน่นอน จากการทดลองให้กระต่ายได้รับสารพิษชนิดนี้ โดยการฉีดเข้าเส้นเลือดดำ พบว่ากระต่ายจะช็อกและตายภายในเวลา 15 นาที ถ้าปริมาณที่ได้รับพอเหมาะ เมื่อทำการผ่าซากจะพบว่า มีน้ำเลือดคั่งที่บริเวณปอด ช่องอก ช่องท้อง และอวัยวะภายในมีการแตกเลือด

7. **ฮีโมไลซิน (Hemolysin)** เป็นสารที่ออกฤทธิ์ในการทำให้เม็ดเลือดแดงแตก เราอาจจัดหรือเรียกว่าเป็นสารพิษ (Haemotoxin) โดยพบว่า เอส. ออเรียส เท่านั้นที่สามารถสร้างสารพิษชนิดนี้ได้ ส่วน เอส. อีปีเดอร์มิดิส ไม่สามารถสร้างได้ สารพิษชนิดนี้ได้ถูกจำแนกออกไปได้เป็น 3 ชนิด ตามฤทธิ์และความสามารถของมันในการที่ทำให้เม็ดเลือดแดงแตก ปรากฏการณ์นี้เราสามารถพบได้เมื่อทำการเพาะเลี้ยง เอส. ออเรียส บนอาหารวุ้นผสมเลือด ซึ่งได้แก่

7.1 อัลฟา-ฮีโมไลซิน (Alfa-hemolysin) หรือ อัลฟา-ฮีโมทอกซิน (Alfa-hemotoxin) สเตรนของเอส. ออเรียส ที่มีการสร้างสารพิษชนิดนี้ เมื่อเพาะบนอาหารวุ้นผสมเลือดจะแสดงส่วนใส (Clear zone) รอบๆหมวดหมู ซึ่งหมายความว่า อัลฟา-ฮีโมไลซิน ที่สร้างขึ้นจะแพร่ไปในอาหารเลี้ยงเชื้อรอบๆหมวดหมู แล้วเกิดการสลายเม็ดเลือดแดงแบบสมบูรณ์ (Complete Haemolysis) จึงเห็นรอยใสรอบๆหมวดหมู ส่วนที่ใสที่สุดจะอยู่ชิดกับหมวดหมูของมันในส่วนที่ห่างออกไปหรือด้านขอบของส่วนใสจะจางกว่า แสดงถึงลักษณะที่ว่า สารพิษชนิดนี้ในความเข้มข้นที่สูงจึงจะสลายเม็ดเลือดแดงได้สมบูรณ์ เราจึงพบส่วนใสในตำแหน่งที่ใกล้หมวดหมูและจะพบลักษณะจางๆ ในตำแหน่งที่ห่างหมวดหมูออกไป

7.2 เบต้า-ฮีโมไลซิน (Beta-Heamolysin) หรือ เบต้า-ฮีโมทอกซิน (Beta-Heamotoxin) สเตรนของ เอส. ออเรียส ที่สร้างสารพิษชนิดนี้สามารถสังเกตได้ว่า รอบๆหมวดหมูของมันจะมีร่องรอยของการจางของเม็ดเลือดแดง ซึ่งหมายความว่า สารพิษชนิดนี้สามารถทำให้เม็ดเลือดแดงแตกได้เป็นบางส่วน (Partial Haemolysis) แต่ขอบเขตของการสลายเม็ดเลือดแดงเป็นไปโดยสม่ำเสมอ จึงพบว่ารัศมีของการสลายเม็ดเลือดแดงแบบนี้รอบๆหมวดหมูมีขนาดเท่าๆกัน คือสังเกตเห็นเป็นลักษณะวงกลมรอบๆหมวดหมู

7.3 เดลต้า-ฮีโมไลซิน (Delta-haemolysin) หรือ เดลต้า-ฮีโมทอกซิน (Delta-haemolysin) สารพิษชนิดนี้มีคุณสมบัติในการทำให้เม็ดเลือดแดงแตกอย่างสมบูรณ์ ดังนั้น สเตรนของ เอส. ออเรียส

ในความเป็นจริงแล้ว สเตรนของ เอส. ออเรียส แต่ละสเตรนสามารถสร้างฮีโมลิซินได้หลายอย่าง แต่ความสามารถสร้างฮีโมลิซินแต่ละชนิดได้แตกต่างกัน นอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับชนิดของเม็ดเลือดแดง สัตว์แต่ละชนิดก็จะมีควมไว (Sensitivity) ต่อฮีโมลิซินได้ต่างกัน และอายุของสัตว์ โดยพบว่าสัตว์ที่มีอายุมากจะมีการสร้างสารต่อต้าน ฮีโมลิซินชนิดต่างๆได้ ดังนั้นเราจึงอาจพบลักษณะการแตกของเม็ดเลือดแดงได้แบบใดแบบหนึ่ง

แต่ในบางครั้ง เราอาจพบลักษณะของเม็ดเลือดแดงที่แตกได้สองรูปแบบ ซึ่งจะเห็นลักษณะของวงซ้อนกัน (Double Zone Haemolysis) เช่น แบบที่เรียกว่า อัลฟา-เบต้า-ฮีโมลิซิน หรือเป็นแบบเบต้า-เดลต้า-ฮีโมลิซิน

8. เอนเตอร์โรทอกซิน (Enterotoxin) พบว่า เอส. ออเรียส เท่านั้นที่สามารถสร้างสารพิษนี้ได้ และก็ยังเป็นเพียงบางสเตรนเท่านั้น สารพิษชนิดนี้ส่วนใหญ่จะตรวจพบได้ในอาหาร และน้ำนมและผลิตภัณฑ์นมที่มีการปนเปื้อนของเอส. ออเรียส สารพิษชนิดนี้มีความทนทานต่อความร้อนได้สูง ที่อุณหภูมิ 100 องศาเซลเซียส มันเป็นสาเหตุของการเกิดโรคอาหารเป็นพิษแบบเฉียบพลันทั้งในคนและสัตว์

พยาธิสภาพ

เอส. ออเรียส เป็นเพียงสายพันธุ์เดียวในตระกูลนี้ที่เป็นตัวก่อโรคได้ การติดเชื้อเป็นไปได้ทั้งการที่มันเป็นปฐมสาเหตุหรือสาเหตุทุติยภูมิ ปฐมสาเหตุที่สำคัญได้แก่ การที่มันเป็นสาเหตุของการเกิดอาหารเป็นพิษในคนและในสัตว์จากสารพิษเอนเตอร์โร การติดเชื้อที่บาดแผล การอักเสบของอวัยวะต่างๆ มักจะเกิดจากการที่มันเป็นสาเหตุแทรกซ้อน เช่น ในรายของคนที่เป็นหวัดและมีอาการเจ็บคอหรือทอนซิลอักเสบ บางครั้งเมื่อทำการเพาะแยกจะพบเชื้อ เอส. ออเรียส ซึ่งแสดงว่ามันเป็นสาเหตุแทรกซ้อนซ้ำเติมจากไวรัส ซึ่งเป็นปฐมสาเหตุของโรคหวัด โดยทั่วไปแล้วกลุ่มอาการและรอยโรค (lesion) ที่ตรวจพบว่า เอส. ออเรียสเป็นสาเหตุนั้น ได้แก่ การอักเสบแบบมีหนองที่อวัยวะต่างๆ เช่น ทอนซิลอักเสบ ปอดอักเสบ เต้านมอักเสบ มดลูกอักเสบ ฝีที่ผิวหนัง และข้ออักเสบ ในสุนัขจะพบได้บ่อยในรายที่เกิดโรคผิวหนังอักเสบแบบมีหนอง (Pustular Dermatitis) การติดเชื้อในกระแสโลหิตก็พบได้บ่อยว่า พวกเอส. ออเรียสเป็นสาเหตุ

สารพิษเอนเตอร์โร นับว่าเป็นสารพิษที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในแง่ของสุขศาสตร์ เนื่องจากมันเป็นสาเหตุของโรคอาหารเป็นพิษหรือกระเพาะลำไส้อักเสบแบบเฉียบพลัน (Acute Gastroenteritis) เมื่อทำการทดลองโดยใช้สารพิษนี้ผสมในน้ำนมป้อนให้ลูกแมวกิน ลูกแมวจะแสดงอาการระหว่าง 1-2 ชั่วโมง อาการเป็นพิษจะเริ่มที่ตรวจพบว่า กล้ามเนื้อท้องจะมีการบีบรัดตัวอย่างรุนแรง อาเจียนพุ่งเป็นน้ำ และท้องเสีย ตรงกับอาการในคนที่ตรวจพบว่าการเป็นพิษจะเริ่มที่มีอาการปวดท้อง อาเจียน ตามด้วยอาการท้องเสีย วิงเวียน ในเด็กและคนที่อ่อนแออาจตาย แต่

ถึงแม้ว่านักวิชาการส่วนใหญ่จะจัด เอส. อีปีเคอร์มิดิส ว่าเป็นพวกที่ไม่สามารถก่อโรคได้ แต่ในปัจจุบันนี้มีรายงานหลายรายงานที่ตรวจพบว่า เอส.อีปีเคอร์มิดิส เป็นสาเหตุของการเกิดแผลอักเสบ ปอดบวม และเส้นมอักเสบในโค

การเพาะแล้วพิสูจน์เชื้อ

พวกสตาฟิโลคอคคัส สามารถเจริญได้ในอาหารเลี้ยงเชื้อธรรมดาเราอาจเพาะเชื้อนี้ได้บนอาหาร นิวเทรียนท์ อะการ์ (Nutrient Agar) หรือในอาหาร นิวเทรียนท์ บรอส (Nutrient Broth) ในห้องปฏิบัติการทั่วไป นิยมเพาะเลี้ยงบนอาหารวุ้นผสมเลือด (Blood Agar) โดยมีจุดประสงค์ที่จะใช้เป็นอาหารอุดมเพื่อคุณลักษณะของการฮีโมลิซิสเม็ดเลือดแดง และใช้เป็นอาหารเพาะแยกครั้งแรก (Primary isolation) จากสิ่งตรวจหรืออวัยวะที่เกิดโรค (Pathogenic Materials) นอกจากนี้มันยังสามารถเจริญได้ในอาหารอื่นๆ อีกหลายชนิด ยกเว้นอาหารที่มีส่วนผสมของสี บริลเลียนท์ กรีน (Brilliant Green) หรือมีการผสมยาปฏิชีวนะหรือเคมีบำบัด (Antimicrobial and Chemotherapeutic Agent) บางชนิด

พวกสตาฟิโลคอคคัส นับว่าเป็นแบคทีเรียที่พิสูจน์เชื้อได้ง่ายแทบจะไม่ต้องอาศัยการทดสอบคุณสมบัติทางชีวเคมี เป็นการขึ้นชั้นเพียงแต่คุณลักษณะของการฮีโมลิซิสเม็ดเลือดแดงของหมวดหมู่ที่เจริญบนอาหารวุ้นผสมเลือดเท่านั้น ซึ่งเอส. ออเรียส เท่านั้นที่มีการฮีโมลิซิสเม็ดเลือดแดง ส่วนเอส. อีปีเคอร์มิดิส ไม่สามารถฮีโมลิซิสเม็ดเลือดแดงได้ และลักษณะของการฮีโมลิซิส นั้น เรายังสามารถระบุว่าเป็นแบบ อัลฟา เบต้า เดลต้า หรือผสมกัน การทดสอบทางชีวเคมีอาจจะนำมาใช้เพื่อเสริมให้การพิสูจน์เชื้อได้แน่นอนยิ่งขึ้น ความแตกต่างของ เอส.ออเรียส และเอส. อีปีเคอร์มิดิส ได้แสดงไว้ในตารางที่ 2.2

ตารางที่ 2.2 คุณสมบัติทางชีวเคมีของ เอส.ออเรียส และ เอส. อีปีเดอร์มิดิส

สายพันธุ์/ คุณสมบัติ	ฮีโมลิซีส	คะตะเลส	โคแอกกูเลส	ดีเอ็นเอเอส	กลูโคส(กรด)	แมนนิทอล
เอส.ออเรียส	+	+	+	+	+	+
เอส.อีปีเดอร์มิดิส	-	+	-	-	+	-/+

2.2 ตระกูลไมโครคอคคัส

(The Genus Micrococcus)

แบคทีเรียในตระกูลนี้ได้รับการเสนอชื่อจากการที่มีขนาดเล็ก (Micro = small) ดังนั้นจึงหมายความว่าแบคทีเรียรูปร่างที่มีขนาดเล็ก แต่เดิมนักวิชาการเคยจัดพวกสตาฟิโลคอคคัสรวมอยู่ในตระกูลไมโครคอคคัส ทั้งนี้ เนื่องจากการที่มีรูปร่างกลมและมีการเรียงตัวของเซลล์เป็นกลุ่มคล้ายกันเมื่อตรวจดูด้วยกล้องจุลทรรศน์ หลังจากที่พบพวกสตาฟิโลคอคคัสมีความสามารถที่จะใช้พวกน้ำตาลได้ โดยไม่ต้องอาศัยออกซิเจนช่วย (Fermentative) แต่พวกไมโครคอคคัสต้องอาศัยออกซิเจน (Oxidative) จึงจัดแบ่งสตาฟิโลคอคคัสออกจากไมโครคอคคัส

พวกไมโครคอคคัสสามารถเพาะแยกได้จากสภาวะแวดล้อมทั่วไปตามผิวหนังคนและสัตว์ มีอยู่บ่อยๆว่ามันสามารถแพร่กระจายได้ในบรรยากาศจากการที่พบว่ามันปนเปื้อนบนอาหารเลี้ยงเชื้อ เราพบว่าแบคทีเรียในตระกูลนี้มีทั้งหมด 16 สายพันธุ์ ทุกสายพันธุ์จัดได้ว่าเป็นพวกที่มีวงจรชีวิตอิสระ ไม่ก่อให้เกิดโรคทั้งในคนและในสัตว์ แต่ก็มีบางครั้งที่เราตรวจพบว่า พวกไมโครคอคคัส ที่สำคัญหรือที่เพาะแยกได้บ่อยได้แสดงไว้ในตารางที่ 2.3

ตารางที่ 2.3 ลักษณะและคุณสมบัติทางชีวเคมีของพวกไมโครคอคคัสสายพันธุ์ต่าง ๆ

สายพันธุ์ คุณสมบัติ	กะตะเลส	กลูโคส (กรด)	โอ/เอฟ	สารสี	โคแอกกูเลส	ยูเรีย เอส
เอ็ม.ลูเตียส (<i>M. luteus</i>)	+	+	0	yellow	-	-
เอ็ม.โรเซียส (<i>M. roseus</i>)	+	-	-	Red	-	-
เอ็ม.ยูรีอี (<i>M. ureae</i>)	+	+	0	White	-	+
เอ็ม.แคนดิดัส (<i>M. candidus</i>)	+	+	0	White	-	-

2.3 ตระกูลซาร์ซีน่า

(The Genus *Sarcina*)

แบคทีเรียในตระกูล จัดอยู่ในกลุ่มที่มีวงจรรชีวิตอิสระ และไม่สามารถเป็นตัวก่อโรคได้ พบว่ามันปนเปื้อนอยู่ตามบรรยากาศ แหล่งน้ำ และดินทั่วไป ชื่อของมันได้มาจากการที่เมื่อตรวจดูด้วยกล้องจุลทรรศน์จะพบว่า เซลล์จะเรียงตัวอัดแน่นกันคล้ายลูกเต๋า พวกนี้มีทั้งหมด 10 สายพันธุ์ เมื่อเจริญบนอาหารเลี้ยงเชื้อ หมวดหมูกของมันจะมีสีเหลืองเข้มและนูนเด่น หมวดหมูกที่มีอายุมากบริเวณขอบจะแตกแยกออกคล้ายดาว

2.4 ตระกูลสเตรปโตคอคคัส

(The Genus *Streptococcus*)

การตั้งชื่อ

จากลักษณะเซลล์ของมันที่มาจากภาษากรีก (*Streptus* = pliant) ที่ให้คำอธิบายว่า แบคทีเรียรูปร่างกลม เรียงตัวเป็นสายโซ่บิดไปมา แบคทีเรียในตระกูลนี้มีทั้งหมด 19 สายพันธุ์ มีทั้งพวกที่เป็นตัวก่อโรคและพวกที่มีวงจรรชีวิตอิสระ

สายพันธุ์ต้นแบบ สเตรปโตคอคคัส พัยโอจีเนส (*Streptococcus pyogenes*)

ลักษณะเฉพาะ

สเตรปโตคอคคัส เป็นแบคทีเรียที่ติดสีแกรมบวก มีรูปร่างกลม ลักษณะการเรียงตัวของเซลล์เป็นแบบสายโซ่ จะสั้นหรือยาวขึ้นอยู่กับแต่ละสายพันธุ์ และชนิดของอาหารที่เลี้ยง โดยเฉพาะเมื่อเพาะในอาหารเหลว สายโซ่จะติดต่อกันยาว ในบางครั้งอาจพบว่ามีมากกว่า 20 เซลล์เรียงต่อกัน พวกที่มีความต้องการออกซิเจนน้อย (*Microaerophilic*) ไม่สร้างสปอร์ ไม่สร้างน้ำย่อย

การจำแนกสายพันธุ์

จากการที่แบคทีเรียในตระกูลนี้มีมากมายหลายสายพันธุ์ พบได้ทั่วไปทั้งในสภาวะแวดล้อม และในตัวของคนและสัตว์ นักวิชาการจึงมีการเสนอแนะที่จำแนกกลุ่มออกไปเพื่อความสะดวกในการที่จะศึกษาตามวิธีการที่เสนอแนะดังนี้ คือ

1. เบอร์รี่แมนวอล (Bergey's Manual) ได้เคยเสนอแนะที่จะจัดกลุ่มของพวกสเตรปโตคอคคัส ตามคุณสมบัติ และแหล่งอาศัยของมันซึ่งสามารถจำแนกออกได้เป็น 4 กลุ่ม

1.1 กลุ่มพัยโอเจนิค (Pyogenic Group) พวกนี้ได้แก่ พวกสเตรปโตคอคคัสที่เป็นสาเหตุของการเกิดฝีหนองหรือพวกที่เป็นตัวก่อโรคได้ทั้งในคนและสัตว์ ในบางครั้งเราอาจจำแนกย่อยออกไปอีกเป็นพวกที่ก่อโรคในคน (Human Pathogen) และพวกที่ก่อโรคได้ในสัตว์ (Animal Pathogen)

1.2 กลุ่มแลคติก (Lactic Group) พวกนี้ได้แก่ สเตรปโตคอคคัสที่มีวงจรชีวิตอิสระ ไม่สามารถก่อโรคได้ทั้งในคนและในสัตว์ หลายสายพันธุ์ที่มนุษย์สามารถนำมาใช้เป็นประโยชน์ได้ในอุตสาหกรรมอาหาร จากคุณสมบัติของมันสามารถสร้างกรดแลคติกได้ โดยเฉพาะในอุตสาหกรรมนมเปรี้ยว

1.3 กลุ่มเอ็นเตอร์โรคอคคัส (Enterococci Group) พวกนี้เป็นพวกที่มีแหล่งอาศัยอยู่ในลำไส้ของคนและสัตว์ พวกนี้เช่นเดียวกันที่มันมีความสามารถในการสร้างกรดแลคติกได้ บางสายพันธุ์จะมีประโยชน์อย่างยิ่งต่อร่างกายของคนและสัตว์ โดยที่มันทำหน้าที่ในการป้องกันการเกาะติดของตัวก่อโรค บางชนิดในระบบทางเดินอาหาร และเป็นตัวสร้างสมดุลย์ทางสรีรวิทยาของระบบทางเดินอาหารในคนและในสัตว์

1.4 กลุ่มวีริแดนส์ (Viridans Group) ส่วนใหญ่สเตรปโตคอคคัส ที่จัดอยู่ในกลุ่มนี้เป็นพวกที่มีวงจรชีวิตอิสระ พบตามซากพืชที่เน่าเปื่อย ไม่สามารถก่อโรคได้ทั้งในคนและในสัตว์ ยกเว้น เอส.ซูบิซิส (*S.uberis*) ที่มันเป็นตัวก่อโรคเด้านมอักเสบในโค ลักษณะความแตกต่างทางชีวเคมีที่จำแนกสเตรปโตคอคคัส ตามวิธีนี้ได้แสดงไว้ในตารางที่ 2.4

ตารางที่ 2.4 คุณสมบัติที่ต่างกันของพวกสเตรปโตคอคคัส กลุ่มพัยโอเจนิก แลคติก เอ็นเตอร์โรคอคคัส และวีรีแดนส์

คุณสมบัติ สเตรปโตคอคคัส (จำแนกกลุ่ม)	1. อาหารแมคคองกี	2. เจริญที่ 45 ⁰ c	3. ทนต่อ 6.5%NaCl	4. เมทิลีนบลู
พัยโอเจนิก	-	-	-	-
แลคติก	-	-	-	+
เอ็นเตอร์โรคอคคัส	+	+	+	+
วีรีแดนส์	-	+	-	-

1. ทนต่อ , 2. เจริญได้ที่ , 3. ทนต่อ , 4. สลาย (Reduce)

2. บราวน์ (Browns) ได้เสนอแนะการจำแนกกลุ่มของสเตรปโตคอคคัส ตามคุณสมบัติของมันที่สามารถสร้างสารพิษฮีโมลิซัน (Haemolysin) โดยตรวจดูได้จากการเพาะเชื้อสเตรปโตคอคคัสบนอาหารวุ้นผสมเลือด ตามวิธีนี้เราสามารถจำแนกกลุ่มของสเตรปโตคอคคัสได้ 4 กลุ่มดังนี้คือ

2.1 อัลฟา ฮีโมลิซัน (Alpha Haemolysis) หมายถึงพวกที่สร้างอัลฟา ฮีโมลิซัน (Alpha Haemolysin) ซึ่งสารพิษชนิดนี้จะทำให้เม็ดเลือดแดงแตกได้เป็นบางส่วน (Partial Haemolysis) จึงตรวจพบว่าจะมีรอยจางๆรอบๆหมวดหมู่มาก บางสายพันธุ์ของสเตรปโตคอคคัส ในกลุ่มนี้จะเกิดการตกตะกอนของฮีเม (Heme) หรือฮีโมโกลบิน (Haemoglobin) รอบๆหมวดหมู่มากก่อให้เกิดลักษณะสีเขียว (Greenish Discoloration) รอบๆหมวดหมู่มาก

2.2 เบต้า ฮีโมลิซัน (Beta Haemolysis) เป็นพวกที่สร้างเบต้า ฮีโมลิซัน (Beta Haemolysin) สารพิษชนิดนี้จะทำให้เม็ดเลือดแดงแตกได้โดยสมบูรณ์ (Complete Haemolysis) ดังนั้นจึงตรวจพบว่าไม่มีรอยใสรอบๆหมวดหมู่มาก บางสายพันธุ์อาจพบลักษณะสีเขียวรอบๆหมวดหมู่มาก

2.3 อัลฟา-ไพรม์ ฮีโมลิซัน (Alfa-Prime Haemolysis) พวกที่จัดอยู่ในกลุ่มนี้อาจกล่าวได้ว่ามันมีความสามารถในการสร้างสารพิษฮีโมลิซันได้น้อย จึงไม่สามารถตรวจพบการเปลี่ยนแปลงของเม็ดเลือดแดงรอบๆ หมวดหมู่มากเราจะตรวจพบได้ว่าเพียงลักษณะจางๆได้หมวดหมู่มาก บางสายพันธุ์อาจตรวจพบลักษณะสีเขียวรอบๆหมวดหมู่มาก

2.4 แกมมา ฮีโมลิซัน (Gamma Haemolysis) หมายถึงพวกสเตรปโตคอคคัสที่ไม่สามารถสร้างสารพิษฮีโมลิซันได้ ดังนั้นหมวดหมู่มากของมันเมื่อเพาะบนอาหารวุ้นผสมเลือด จึงตรวจไม่พบส่วนใสที่อาหารเลี้ยงเชื้อรอบๆหรือได้หมวดหมู่มาก

3. แลนซ์ฟิลด์ (Lancefield) การจำแนกกลุ่มของสเตรปโตคอคคัสวิธีนี้อาศัยผลจากการทดสอบปฏิกิริยาการตกตะกอน(Precipitation Test) ซึ่งเป็นการทดสอบทางซีรั่มวิทยา (serology) วิธีหนึ่ง

3.1 กลุ่ม-เอ (Group A) เป็นสเตรปโตคอคคัส สายพันธุ์ที่ส่วนใหญ่จะเป็นตัวก่อโรคในคน สายพันธุ์ที่สำคัญคือ เอส.พัยโอจีเนส (S.pyogenes)

3.2 กลุ่ม-บี (Group B) พวกนี้ส่วนใหญ่เป็นตัวที่ก่อโรคในสัตว์ อย่างไรก็ตามพบว่า มันอาจเป็นตัวก่อโรคในคนได้ เช่นเดียวกัน สายพันธุ์ที่สำคัญคือ เอส.อะกาแลคตีอี (S.agalactiae)

3.3 กลุ่ม-ซี (Group C) สเตรปโตคอคคัสในกลุ่มนี้ก็เป็นกลุ่มที่เป็นตัวก่อโรคในสัตว์ ส่วนใหญ่จะเป็นสาเหตุของโรคติดเชื้อ ฝีหนอง สายพันธุ์ที่สำคัญคือ เอส.อีควิ (S.equi)

3.4 กลุ่ม-ดี (Group D) เป็นพวกที่มีแหล่งอาศัยอยู่ในลำไส้ของคน และสัตว์หรือพวกเอ็นเตอร์โรคอคคัส (Enterococci) สายพันธุ์ที่สำคัญคือ เอส.ฟีเซียม (S.faecium)

3.5 กลุ่มอื่นๆ (Viridans Group) หมายถึง พวกที่มีแหล่งอาศัยอยู่ทั่วไปตามธรรมชาติหรือพวกที่มีวงจรชีวิตอิสระ ไม่สามารถก่อให้เกิดโรคในคนและสัตว์ได้ พวกนี้ถูกจัดเรียงลำดับจากกลุ่ม-อี (Group E) ไปจนถึงกลุ่ม-เค (Group K) ส่วนพวกสุดท้ายจัดอยู่ในกลุ่มวิริแดนส์ (Viridans Group) สายพันธุ์ที่สำคัญในกลุ่มนี้คือ เอส.ยูบิรีส (S.uberis)

ในทางสัตวแพทย์อาจแบ่งกลุ่มของพวกสเตรปโตคอคคัสออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ตามลักษณะของโรคที่ตรวจพบได้บ่อยว่ามันเป็นสาเหตุ ได้แก่ พวกที่ก่อให้เกิดโรคเต้านมอักเสบ (Mastitis Streptococci) และพวกที่ก่อให้เกิดฝีหนอง (Pyogenic Streptococci) รายละเอียดได้แสดงไว้ในตารางที่ 2.5 และตารางที่ 2.6

ตารางที่ 2.5 คุณสมบัติทางชีวเคมีของพวกสเตรปโตคอคคัส ที่ก่อให้เกิดโรคเต้านมอักเสบ

คุณสมบัติ กลุ่มของสเตรปโตคอคคัส (เต้านมอักเสบ)	นํ้านม (กรด)	มอลโตส (กรด)	แมนนิทอล (กรด)	ซอร์บิต (กรด)	ทรีฮาโลส (กรด)	อิปซูเรด
เอส.อะกาแลคตีอี	-	+	-	-	+	+
เอส.ดีสอะกาแลคตีอี	-	+	-	+/-	+	-
เอส.ยูบิรีส	+	+	-	+	+	+

ตารางที่ 2.6 คุณสมบัติทางชีวเคมีของพวกสเตรปโตคอคคัส ที่ก่อให้เกิดฝีหนอง

คุณสมบัติ กลุ่มของสเตรปโตคอคคัส (ฝีหนอง)	ซอร์บิทอล (กรด)	ทรีฮาโลส (กรด)	กลีเซอรอล (กรด)	นํ้านม
เอส.ซูปีเดอร์มิติส	+	-	-	กรด
เอส.อีไคว	-	-	-	-
เอส.อีควิมิติส	-	+	+	กรด
เอส.พัยโอจีเนส	-	+	-	กรด

พยาธิกำเนิด

พวกสเตรปโตคอคคัส สามารถสร้างผลิตภัณฑ์จากกระบวนการสันดาปหลายชนิดทั้งพวกน้ำย่อยและสารพิษ แต่ที่สำคัญได้แก่

1. **สเตรปโตดอร์เนส (Streptodornase)** เป็นพวกน้ำย่อยที่สร้างขึ้นมาเพื่อย่อยสลายพวกดีเอ็นเอ
2. **สเตรปโตไคเนส (Streptokinase)** หรือไฟบริโนไลซิน (Fibrinolysin) เป็นสารที่มันสร้างขึ้นมาเพื่อย่อยสลายไฟบริน
3. **สเตรปโตลัยซิน (Streptolysin)** เป็นสารพิษที่ออกฤทธิ์ในการทำให้เม็ดเลือดแดงแตก มีอยู่หลายชนิดทั้งชนิดออกฤทธิ์ให้เม็ดเลือดแดงแตกเป็นบางส่วน (Partial Haemolysis) และเม็ดเลือดแดงแตกหมด (Complete Haemolysis) ซึ่งเราจะสังเกตได้เมื่อเพาะเลี้ยงเชื้อบนอาหารวุ้นผสมเลือด
4. **ลิวโคซิดิน (Leucocidin)** เป็นสารพิษที่ออกฤทธิ์ในการทำลายเม็ดเลือดขาว
5. **อีรีโทรเจนิก ทอกซิน (Erythrogenic Toxin)** สารพิษชนิดนี้จะออกฤทธิ์โดยตรงในการทำลายผนังของหลอดเลือด ทำให้หลอดเลือดแตกตัวอย่างการออกฤทธิ์ของสารพิษชนิดนี้ พบในรายที่เด็กเป็นโรคผื่นแดง (Scarlet Red-Fever)
6. **ไฮอะลูโรนิเดส (Hyaluronidase)** เป็นน้ำย่อยที่จะสลายส่วนที่เกาะเชื่อมกันระหว่างเซลล์ที่ทำให้เซลล์ของตัวอาศัยไม่สามารถที่จะได้รับสารอาหารโดยการซึมผ่านและจะตายในที่สุด

พยาธิสภาพ

การติดเชื้อสเตรปโตคอคคัสนั้น ส่วนใหญ่จะมีลักษณะของการอักเสบและฝีหนอง แต่ในบางรายเราอาจพบลักษณะของการเกิดการติดเชื้อในกระแสโลหิตสเตรปโตคอคคัส พวกที่มีความสามารถในการก่อโรคนั้น ส่วนใหญ่จัดอยู่ในแลนซ์ฟิลด์ กลุ่มเอ, บี, ซี และวีริแดนส์ ตัวอย่างได้แก่

กลุ่ม-เอ (Group A)

- เอส. พัยโอจีเนส (*S. pyogenes*) เป็นสาเหตุของโรคแผลติดเชื้อและฝีหนองในคน ในบางครั้งอาจพบว่ามันเป็นสาเหตุของโรคเอดันมอักเสบในโค

กลุ่ม-บี (Group B)

- เอส. อะกาแลคตี เป็นสาเหตุที่สำคัญของการเกิดโรคเอดันมอักเสบในโค แต่บางครั้งอาจพบว่ามันก่อให้เกิดการอักเสบของอวัยวะส่วนอื่นได้

กลุ่ม-ซี (Group C)

- เอส. ซูปีเคอร์มิกัส เป็นสาเหตุของแผลติดเชื้อ และฝีหนองในสัตว์ บางครั้งก็เพาะแยกได้จากฝีในคน

- เอส.อีไคว (*S. equi*) เป็นสาเหตุของโรคติดเชื้อในระบบทางเดินหายใจของพวกสัตว์กบเตี้ยโดยเฉพาะม้า เราเรียกโรคนี้ว่ามอกล่อธรรมดา (Strangles) นอกจากนี้ก็ยังเป็นสาเหตุของโรคติดเชื้อในระบบสืบพันธุ์ของม้าตัวเมีย

- เอส. อีควิมิลิส เป็นสาเหตุของแผลติดเชื้อข้ออักเสบ ฝีหนองในม้าและสัตว์อื่น

- เอส. คีสอะกาแลคตี เป็นสาเหตุของการเกิดโรคเอดันมอักเสบในโค

กลุ่มวิริดันส์ (Viridans group)

- เอส.ยูเบริส (*S. uberis*) เป็นสาเหตุของการเกิดโรคเอดันมอักเสบในโค นอกจากนี้ยังตรวจพบว่ามันเป็นสาเหตุของการเกิดช่องคลอดอักเสบ มดลูกอักเสบในโค

การเพาะและพิสูจน์เชื้อ

พวกสเตรปโตคอคคัส เป็นแบคทีเรียชนิดหนึ่งที่ค่อนข้างจะเพาะเลี้ยงได้ยาก (Fastidious Bacteria) ดังนั้นมันจึงไม่สามารถเจริญได้ทั้งในอาหารเลี้ยงเชื้อธรรมดา อาหารที่จะเลี้ยงจะต้องเป็นอาหารที่อุดม (Enrich media) ได้แก่ การเติมเลือด พลาสมา ซีรัม น้ำไขสันหลัง ลงไปในอาหารเลี้ยงเชื้อ

ลักษณะหมวดหมู่ พวกสเตรปโตคอคคัส เมื่อเจริญบนอาหารเลี้ยงเชื้อหมวดหมู่ของมันจะมีขนาดเล็กมาก เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1-2 มิลลิเมตร ที่อายุ 24 ชั่วโมง ลักษณะของหมวดหมู่ขนาดเล็กเช่นนี้ เราอาจเรียกว่า เป็นพวกที่ต้องการอากาศน้อย (Microaerophilic)

รูปร่างของเซลล์ เซลล์ของพวกสเตรปโตคอคคัส จะมีรูปร่างกลม (Sphere) ส่วนใหญ่เมื่อทำการย้อมสีจะติดสีแกรมบวก มีอยู่บ่อยครั้งจะพบว่ามันบางเซลล์ติดสีแกรมลบ ทั้งนี้เนื่องมาจากพวกสเตรปโตคอคคัสที่มีอายุมาก ผนังของมันจะสูญเสียประสิทธิภาพในการติดสีหรืออาจเกิดจากการที่เราใช้น้ำยาล้างมากเกินไป เซลล์ของมันจะเรียงตัวต่อกันเป็นสายโซ่ สายโซ่จะยาวหรือสั้นขึ้นอยู่กับ

พวกสเตรปโตคอคคัสนี้เราต้องอาศัยคุณสมบัติและลักษณะหลายอย่างเพื่อทำการพิสูจน์เชื้อ ซึ่งอาศัยทั้งลักษณะของหมวดหมู่และคุณสมบัติทางชีวเคมีอื่นๆประกอบกัน ตัวอย่างของสเตรปโตคอคคัสสายพันธุ์ต่างๆ ที่มีคุณสมบัติแตกต่างกันได้แสดงไว้ในตารางที่ 2.7

ตารางที่ 2.7 คุณสมบัติสเตรปโตคอคคัสสายพันธุ์ต่างๆที่สำคัญ

คุณสมบัติ สายพันธุ์	เอ.อี.มอ. อติเชาเประอ.มอ.	เอ.อี.มอ. อติเชาเประอ.มอ.	เอ.อี.มอ. อติเชาเประอ.มอ.	เอ.อี.มอ. อติเชาเประอ.มอ.	เอ.อี.มอ. อติเชาเประอ.มอ.	เอ.อี.มอ. อติเชาเประอ.มอ.	เอ.อี.มอ. อติเชาเประอ.มอ.	เอ.อี.มอ. อติเชาเประอ.มอ.	เอ.อี.มอ. อติเชาเประอ.มอ.
ที่ 45 ⁰ ซ	-	-	-	+/-	+	+	-	+	-
ที่ 6.5% เกลือแกง	-	-	-	-	+	+	-	-	-
เอสกูลิน	-	-	-	+	+	+	-	-	+
ฮิปบูเรต	+	+	-	-	+/-	+/-	-	+	-
กลีเซอรอล (กรด)	-	+	-	+	+	+	-	+	-
มอลโตส (กรด)	+	+	+	+	+	+	+	+	+/-
ฮีโมลิซิส	A/B	A	B	B	B	A/B	B	A	B

บรรณานุกรม

เกรียงศักดิ์ พูนสุข เอกสารประกอบการสอนวิชาจุลชีววิทยาทางสัตวแพทย์ 3110301 คณะสัตว
แพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Hirsh D.C. and Zee Y.C. 1999. Staphylococci *In: Veterinary Microbiology*. 1st edition. Blackwell
Science, Inc P. 115-119

Hirsh D.C. and Zee Y.C. 1999. Streptococci *In: Veterinary Microbiology* 1st edition. Blackwell
Science, Inc P. 120-126.

Pommerville J.C. 2004. Foundations of Microbiology. *In: Alcamo's Fundamentals of*
Microbiology. 7th ed. Jones and Bartlett publishers, Massachusetts, USA. p. 3-117.

Quinn, P.J. Carter, M.E., Markey, B.K. and Carter, G.R. 1994. Clinical Veterinary
Microbiology. 1st ed. Wolfe Publishing, Mosby-Year Europe Limited, London, England

Songer J.G. and Post K.W. 2005. Gram-Positive Aerobic Cocci *In: Veterinary Bacteriology;*
Bacterial and Fungal Agents of Animal Disease. 1st edition. Elsevier Saunders, St. Louis,
Missouri, USA p 35-53.